

Balázs Lajos

CSÍKSZENTDOMOKOS SORSFORDULÓ SZOKÁSKULTÚRÁJA AZ ERDÉLYI MAGYAR ÉRTÉKTÁRBAN

„A magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló törvényt 2012 áprilisában fogadta el a Magyar Országgyűlés. A törvény értelmében a magyar nemzeti értékek, és azokon belül a hungarikumok olyan megőrzendő és egyedülálló nemzeti kincsek, amelyek ezer szállal kötődnek tájainkhoz, történelmünkhöz, társadalmunkhoz, kultúránkhöz, és amelyekhez mi, a magyar nemzetet alkotók is ezer érzelmi szállal kötődünk. Az összetartozás, az egység és a nemzeti tudat erősítése érdekében nemzetünk értékeit össze kell gyűjteni, dokumentálni, az értékvédelem alapjául szolgáló dokumentációt a szigorú nyilvántartás és kutathatóság szabályai szerint meg kell őrizni, az értékeket ápolni, védelmezni és támogatni kell.

A magyarországi Földművelésügyi Minisztérium megbízásából Erdélyben a Kriza János Néprajzi Társaság 2015-ben indította el az Erdélyi Értéktár létrehozását célzó projektet, melynek elsődleges feladata a magyar nemzeti értékfeltáró és értékmegőrző mozgalom erdélyi beindítása, népszerűsítése, megszervezése és szakmai felügyelete. A projekt ideje alatt szakmai és módszertani segítségnyújtást biztosítanak azoknak a civil szervezeteknek, melyek helyi és regionális értékek felkutatását, szakszerű dokumentálását, értéktárakba történő rendezését és ezeknek az értékeknek a helyi közösségek mindennapjaiba történő beépítését célozzák meg. (...)

A projekt két fő üzenete, hogy minden közösségnek vannak értékei, melyeket nem csak meg kell őrizni, de másokkal is meg kell ismertetni, de használni is kell őket, élni kell velük, hogy ezek a jövő nemzedékek számára is hozzáférhető maradjanak; illetve hogy települési, megyei, táji vagy kiemelkedő nemzeti értékek – ahogy a projekt címe is jelzi – téren és időn átívelő összetartó erővel bírnak. Olyan köteleket képeznek, mely egy közösséget képes összetartani és melyre jövőt lehet építeni.”¹

Nemzeti érték, kiemelkedő nemzeti érték, hungarikummá nyilvánítás egy a piramisépítéshez hasonló, alulról építkező, többlépcsős

---

1 Lásd bővebben: <http://www.kjnt.ro/ertektar/az-ertektarrol>

folyamat,² melyet bárki kezdeményezhet a megfelelő formanyomtatvány illetékes bizottsághoz történő benyújtásával.

Ahhoz, hogy egy érték bekerülhessen az Erdélyi Magyar Értéktárba, javaslat adatlapjához mellékelni kell az összeállított dokumentációt (az adott érték leírását, meghatározását; indokolását; az ajánló és támogatói leveleket), melyet az Erdélyi Magyar Értéktár Bizottság bírál el.

Jelenleg az Erdélyi Értéktárban 172 helyi és erdélyi érték van (Erdélyi Értéktár, Tájegységi Értéktár, Megyei Értéktár, Települési Értéktár kategóriákban), melyek közül 4 a Hungarikumok Gyűjteményében is szerepel (a csíksomlyói pünkösdi búcsú, a kürtöskalács, Torockó épített öröksége, a tordai vallásszabadság törvénye). Csíkszentdomokos sorsforduló szokáskultúrája 2020-ban került be a Megyei Értéktárba. Az alábbiakban a dr. Balázs Lajos által felterjesztett dokumentációt és a szakmai értékeléseket tesszük közzé. *(A szerk. megjegyzése)*

Csíkszentdomokos sorsforduló szokáskultúrájának az Erdélyi Magyar Értéktárba való felajánlását 45 éven át végzett közvetlen vagy közvetett aprólékos kutatásaim eredményeire, meglátásaimra alapozom. Részt vettem 25 lakodalmon, 13 temetésen, 5 végvacsorán, 5 keresztelőn, mintegy 350 domokosi, minden nemű, minden korú emberrel (iskolásokkal is) folytattam mélyen szántó beszélgetést. Csaknem minden szavukat, gondolatukat, sokuknak arcrezzenését, hangjuk színét, kacagásukat, könnyektől elhomályosodott szemüket lejegyeztem, még a vonatban, autóbuszban, kórházban való időzéseimkor is, ha a szerencsém velük hozott össze. Ruházatuk alapján, de többjüket, főleg a női nemhez tartozókat, valami rejtélyes keleti arcvonásuk megsejtése nyomán megszólítottam: „Maga, ugye, domokosi?” Ritkán hibáztam!

---

2 Hungarikummá kizárólag olyan kiemelkedő nemzeti érték nyilvánítható, amely előzőleg már felvételt nyert a Magyar Értéktárba. Nemzeti érték Magyar Értéktárba való felvételét pedig az kezdeményezheti, akinek javaslata a megyei értéktárba, a külhoni nemzetrész értéktárba, vagy az ágazati értéktárba már bekerült. Nemzeti érték a megyei, vagy külhoni nemzetrész értéktárba kizárólag akkor kerülhet be, ha a települési vagy tájegységi, illetve külhoni települési vagy tájegységi értéktárba korábban már felvételt nyert. Ezt az alulról történő építkezést nevezzük a nemzeti értékpiramis rendszerének. Lásd bővebben: <http://www.hungarikum.hu/hu/content/hogyan-lehet-valami-hungarikum>

Szabadon választott értelmiségi pályám fő útját Ő, Csíkszentdomokos határozta meg, jelölte ki annak ellenére, hogy nem itt születtem. Néhányan érzelmi vonzódásról írtak egyik könyvem megjelenése alkalmával, mondván, hogy gyakran változtattam munkahelyeimet és hogy Csíkszentdomokoson születtem. Az első állítás jórészt igaz, a másik egyáltalán nem. Szentdomokoson csak átjártam, mivel Balánbányára neveztek ki 1965-ben romántanárnak, hétvégén haza-hazajártam csíkszentmártoni szüleimhez, és mert autóbuszjárat nem volt, autók is gyéren jártak, sokat ácsorogtam az útszéleken, alkalmi autókra várva. Csaknem minden alkalommal láttam egy-egy nászmenetet. Akkor még senki sem vette észre, hogy ott vagyok, azt sem, hogy vagyok a világon. Azokban az órákban viszont a romántanári hivatás néprajzkutatói (ami egyébként mellékszakom volt) küldetésévé változott. Az, amire fiatalabb koromtól a magam számára vágytam és egyetemi tanulmányaim során felerősödött – megismerni és megérteni a magyarság, elsősorban a székely-magyarság embertani, aztán szellemi felemelkedésének titkát –, Csíkszentdomokoson valóság gyanánt kezdett derengeni. Derengeni, mondom, mert úgy éreztem magam, mint a mesebeli legény, aki elindul szerencsét próbálni, és már az elején egy „sűrű erdőbe” kerül. Be kell vallanom, hogy nem egyetlen anyóka jött elélem és nyitott ajtót, lelket, elmét, hanem több száz, mint jeleztem, minden korú, rendű csíkszentdomokosi, aki befogadott a házába, messzemenő jóhiszeműséggel folytatott velem párbeszédet, megértette – és ezt nagy erényének tekintem –, hogy nem újságnak, televíziónak vagyok a szolgálója, hanem a magyarságtudomány szolgálatára kérem fel őket. Nekik köszönhetem, hogy továbbtanulásra készítettek, hogy itt találhattam választ szaporodó kérdéseimre: felmérhettem, beláthattam, hogy itt, Csíkszentdomokoson valami mást találhatok, mint eddig találtam és tudtam, pontosabban azt, hogy ez a nagy székely falu közösségi emlékezetében, magatartásában a székelység, de az egész magyar nép műveltségéből igen sok mindent, számára érdemlegeset megőrzött és sok mindenre emlékezik, amire mások már kevésbé, vagy egyáltalán nem. Kimunkáltam munkamódszeremet, sajátos kutatási elvemet, célomat, kezdtem kijelölni a megismerés kanyargós ösvényét, ami nem mindig bizonyult kövezett vagy aszfaltozott útnak. Inkább olyanak, vagy éppen olyanak, mint a falu szerteágazó utcarendszere. Úgy döntöttem, hogy nem „gereblyével” fogok gyűjteni, amivel sok

könnyű dolgot össze lehet „*kaparászni*” rövid idő alatt, különösebb erőfeszítés nélkül és hamar-hamar el is lehet adni, hanem az „*ásóval*”, amivel függőleges irányba lehet keresni és találni is, ha jó helyen nyomod bele szellemi szerszámodat a tudás földjébe.

Csíkszentdomokos tiszta katolikus, 7000 lélekszámú felcsiki nagyközség, mely a 20. század első évtizedeiben Erdély egyik legszegényebb és legnépesebb székely falujának számított. A falu élete tele mély ellentmondásokkal, melyek közül csak néhányat említek:

Szabó Dezső (1879–1945) kolozsvári író, aki a magyar nyelv kutatása céljából 1904-ben egy nyarat töltött itt, így ír: „És ha férfirétege, idős és fiatal egyaránt, komor és gyanakvó is volt az ellenséges világ ezer mostohaságában, a nőkben ezer színben csillogott ki az élet gazdagsága, a szelíd jóakarát, a humor, a játékosság, a hűséges ragaszkodás. Testükben is a föld győzöinek ígérte őket az élet. Erős testű férfiak, gazdag testű szép nők, hívók a csókra és áldottak a családra.”³

Báthory Endrét, Erdély bíboros fejedelmét a falu határában, Pásztorbükknél helybéliek ölték meg 1599-ben, amiért aztán a pápa átokkal sújtotta a falut.⁴ Ebből fakadó kollektív büntudatukról gyűjtéseim alkalmával még a múlt század '70-es éveiben is vallottak.

Bözödi György szociológus azt írja, hogy „a szentdomokosi nép lelki szakadékaik nagyok, történelme keserves, belső vívódás évszázadok óta.”⁵ A kollektív bűnösség terhére utal a szerző.

Kurkó Gyárfás viszont arra figyel fel, hogy „amilyen szegény mezőgazdálkodásra alkalmas területekben, olyan gazdag gyermekáldásban.”⁶

Venczel József, kolozsvári egyetemi tanár véleménye szerint: „Csíkszentdomokosnak nincs külön történelme, egy a csíki falvak közül, népe kemény és rendíthetetlen: századok óta küszködik a rossz termésű határral, viaskodik a szegénységgel, de bátran vállalja a nehézségeket, szereti a gyermeket...” Ezt az összegezést részben tagadni kényszerű-

3 Szabó Dezső: *Életem*. I. Bukarest, 1982, Kriterion Könyvkiadó, 618–620.

4 Orbán Balázs Pásztorbükknét „a véres munka helyének” nevezi, de engesztelő búcsújáró hely is.

Theodor Aman román festőművész megfestette a két domokosit, akik átadják Mihály vitéznek Báthory levágott fejét. A festmény a bukaresti Aman Múzeumban látható.

5 Bözödi György: *Székely bánja*. II. kiadás, Kolozsvár, 1938, 239.

6 Kurkó Gyárfás: *Nehéz kenyér*. II. kiadás, Bukarest, 1970, 35.

lők: Csíkszentdomokosnak külön történelme van, nem húzható egyenlőség jel közte és a többi település közé. Szentdomokos, a latin mondással szólva *Prima intre pares – Első az egyenlők között*, a venczeli értékelés mindenikében.

Itt született a Kárpát-medence népi mesemondó-egyéniségeinek legkiválóbbika, Albert András⁷, aki a falu nevét Budapestig, vagy még azon is túl ismertté tette mesemondó tudásával, tehetségével.

És Csíkszentdomokos adta Erdély legnagyobb püspökét, Márton Áront, az erdélyi magyar szellemiség méltóságát.

Végül a legnagyobb alkotó nevét és alkotását nevezem meg: Csíkszentdomokos NÉPÉ-t. Meglehet, hogy Ő szülte az egész Székelyföldön, hogy Ő adta és nevelte az egész magyarságnak a legtöbb gyermeket: 1945–1990 közötti időszakban átlag 130-at, volt olyan esztendő, amikor 150 fölött, 1950-ben például közel 200-at. És Ő alkotta meg a maga rendtartása számára, az emberi méltósághoz illő, az emberi sorsfordulók sajátos rendeltetésű kultúráját. Olyan szokás- és rítusrendszert hozott magával még a honfoglalás előtti korokból és dolgozott ki az évszázadok alatt, amit alkotmányának, iskolarendszernek, cselekvési programnak merek nevezni, mert leszabályozta a társadalmi lét normarendszerét, az IGEN-t és a NEM-et, az ünnepeket és a hétköznapokat, a születés, a házasság, a halál eszme- és cselekvésrendszerét. Több részelemében kapcsolódik az erdélyi magyar szokáskultúrához, de eszmei gazdagsága, eszmerendszere csaknem egyedí, és sok vonatkozásában nem európai normák szerint ritualizált szokáskultúra. Talán ennyi is elegendő lehetne, hogy kijelentsük: a csíkszentdomokosi sorsforduló szokáskultúra múltunk és jelenünk részét képező *örökség*. Mondom ezt azért, mert nem állóvíz-kultúra a 20–21. században sem, ma is társadalmi szükséglet megtisztelni és emlékezetessé tenni az egyén és közösség számára az egyén sorsfordulatait: születését, házasságát, halálát. A csíkszentdomokosi sorsforduló szokások választ kerestek, találtak, alkottak az ember alapvető szükségleteire oly módon, hogy az egyénre irányuljon, az egyén megkülönböztetett személyiséggé váljon minden sorsfordulata idején, ő indukáljon érzelmeket, gondolatokat, szabályokat, vágyakat, cselekvésre ő készítessen, de érdekeltsége közösségi legyen. Egyén-centrikussága ellenére – közösségi elfogadása

---

7 Péter László tanár adata

által – demokratikus is. A szokáselemek jelentős része nem tartozik a nyilvánosságra, és mégis hagyományozódik, mert egyéni tudást igényel valamennyi, és fontos tény, hogy nem kívülállók szervezik, mint a falu- vagy városnapokat, a kolbász, a pálinka, bor stb. italok fesztiváljait, melyek közül igen sok értéktárakba valónak minősül. A sorsforduló szokások a lelki, szellemi, testi élet titkait hordozzák. Más szóval, láthatatlan valóság, mely szintén része a kultúrának, és megtalálhatjuk benne népünk felemelkedésének másképpen elbeszélte történelmét: szemléletének, világlátásának, gondolkodásának, vallásosságának, mentalitásának módozatait, sajátos ritmusát és rítusrendszerét. Miért ne járna nekik az értéktárba való felvétel érdeme?

Az alábbiakban néhány példát szeretnék kiemelni e tudáskincsből.

Vajon miért élt és él még mindig az a szokás, illetve rítus, hogy Csíkszentdomokoson az újszülöttet háromszor avatják be? Ebből az első és harmadik profán (nem keresztény, ám mégis imádságos, de másféleképpen, más eszmeiséggel), a középső szakrális, azaz templomi.

Csíkszentdomokoson a kisedet bemutatni menő asszony, tisztátalanságának szabadulására, templom helyett egy hozzuk közeli útszéli keresztfát választott, amit az ölében hordott csecsemőjével, egy asszonyi tanú jelenlétében (virtuális keresztanya, a menyecske édesanyja, szomszédasszony) reggel, este vagy szürkületkor háromszor megkerült, miközben imát mondott. „Ez az első kiszabadulás és beavatás – idézem egyik adatközlőmet. Ezt hamarabb végezte, mint 40 nap, ahogyan az egyház kéri. 21 nap után (3 x 7!) beavatta gyermekét, és ő maga is felszabadult a tilalmak alól. Lassan lépegeti körbe a keresztet, mialatt imádkozik. Úgy

*Az útszéli keresztfa megkerülése
(Balázs Lajos felvétele)*

mondták, annyi, mintha a templomba járt volna. A pap, ugye, nem szabadította fel, de annyi, mintha megkerülte volna az oltárt... *A nép maga szántából csinálja ezt* (kiemelés tőlem). A papoknak nem tetszik, de mi csináljuk. Ezt a rokonság számon tartsa, s a szomszédok.”⁸

Miért tette ezt? Miért nem igazodott az európai szokások szerinti beavatáshoz? Mert már rendelkezett egy összeálló, kiforrott beavató rítusrendszerrel, amit nem adott fel, saját életvitelének megfelelő hite volt, ami megóvta a szétzülléstől. És még valamiért! Hogy a gyermek ide tartozó legyen: a legközelebbi keresztfához, az asztalhoz, a családhoz. Ne csángáljon el.

Számomra kétségtelen, hogy az útszéli keresztfá megkerülése az őshazából, a honfoglalás előtti távoli térből és időből származó rítus, mely funkcióját tekintve továbbélt a Kárpát-medencébe érkező őseink körében, csupán a beavatás kultikus helye változott meg: valamely különleges kő, fa vagy forrás helyett az útszéli keresztekhez irányultak. Ezek állítására egyébként III. Leó pápa rendelkezett 779-ben.⁹ A megkerülés gyakorlati célja az, hogy az anya az egyház által előírt hathetes kijárási tilalom alól három hét után kiszabadult és végezhetette otthoni, kinti teendőit.

Az útszéli kereszt megkerülésének fenntartását mint valami mágikus biztonsági érzet garanciáját, alternatív beavató (pót) rítusát látszik igazolni a következő adatközlői mozzanat is: „Amikor mennek keresztelni, ugyanott, mint régen, kiáll a keresztszülők közül egy, s a gyermekkel megkerüli a keresztfát, s harmadszorra visszaáll közéjük. A többiek azalatt megállnak, várnak. Ezt most es csinálják.”¹⁰

„Amikor a templomi keresztelőről hazamennek, *a gyermeket bedugják az asztal alá* egyik felől (kiemelés tőlem), s a másik felől átveszi az édesanyja. A család otthon maradt tagjai s a többi keresztszülő körbeállják az asztalt és imádkoznak, hogy soha ne fogyjon el az újszülött asztaláról a kenyér.” (N. 63. 1988)

8 Bővebben lásd Balázs Lajos: *Rituális szimbólumok a székely-magyar jelképkultúra világából*. Csíkszereda, 2016, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 270–271.

9 Lásd Tüskés Gábor: Utószó. In Olasz Ferenc: *Dicséretesség*. Budapest, 1989, Optimum Kiadó.

10 Bővebben lásd Balázs Lajos: *A vágy rítusai – rítusstratégiák*. Kolozsvár, 2006, Scientia Kiadó, 248–258.

*Otthoni – családi – beavatás asztal alá dugással, a templomi keresztelő után
(Balázs Lajos felvétele)*

A lakodalmak általánosan közismert színjátékszerű ceremóniarendszere a férfi és a nő társadalmi státuszváltását közli: a legényből házasember, a leányból asszony lesz. Csakhogy a szokásban mellőzni látszik a nő (a leány) nemi sorsváltozása, a leány nemi vonatkozású átminősülése, vagyis az a társadalmi, lelki, személyiségi többlet, aminek köszönhetően az ő sorsfordulata nem egyenrangú, nem azonos súlyú a legény/ferfi társadalmi sorsfordulatával. Ellenkezőleg! Ezt a szemléletet Csíkszentdomokoson a menyasszony külön lakodalmával egyenlítették ki abból a megfontolásból, hogy az ő sorsának változását külön kell kommunikálni a közösséggel. Ezt tették a perec lakodalmá rítussal, ami nem volt más, mint a leány autonóm allegorikus lakodalmá az egész násznéppel. Erre nem találtam hasonló szokást sem az európai, sem népi, sem az ún. felvilágosult kultúrákban.¹¹

A perec a násznagy gazdag, szimbolikus ajándéka, amit a vőlegénynek ad, és aminek minden eleme, kelléke, dramatikus játéka az erotikára, a közösülésre utal. A kellékek: egy legények hordozta tárgyára

---

11 Vö. Jack Holland: *Nőgyűlölet*. Csíkszereda, 2011, Bookart Kiadó.

A perec lakodalma
(Boér Lenk Ilona illusztrációja)

helyezett kenyér, a női nemi test jelképe; rajta átszúrva egy karácsonyfa méretű fenyő, a férfiúi nemi test szimbóluma, pereckéssel feldíszítve, alatta egy sült malac, szájában jó nagy murokkal, a fülein egy-egy csüngő piros alma – valamennyi a nemi szervek plasztikai megjelenítése. Úgy kérték ki a templomi esküvő után, mint a menyasszonyt, sok játékkal, és a perec nótájával indultak a vőlegény házához.

A perecet a főasztalra helyezik az új házások elé. Újra énekelni kezdik a perec nótáját, majd erotikus célzatú, erotikára provokáló ingyenc beszéd indul: „Na, menyasszony, szereted-e a jó nagy murkot?” Az utolsó perecrakó Grinenkó Orosz Sándorné, Bíró Anna volt 1955-ben.

A haldokló megkerítése mint egészen egyedi temetkezési rítus képezi a szokás egyediségét. A rítus a távozni induló lélek, a maradó test élet-halál kapujában állásának pillanatát ragadja meg. A haldokló ember *megkerítési* rítusának indító mondata: „Menj ki én lelkem a testből”, amit a megkerítő asszony – a rítus közismert specialistája – mond a távozó nevében, amikor még él, de már közel áll élete utolsó perceihez. Annak a pillanatnak a közeledtét jelzi, melytől számítva a haldokló körüli testközpontú törődés lélekközpontúvá változik. Csík-szentdomokosi hagyomány szerint a *megkerítés* az egyéni földi élet záró

*A haldokló megkerítése
(Balázs Lajos felvétele)*

rítusa. Egyik adatközlőmet idézem: „Mikor lássuk, hogy halálra változik a beteg, s elindul a lélek, kell hagyni, hogy menjen a Jóisten kezibe. Akkor megkerítsük. Gyújtott gyertyát veszünk a kezünkbe, a fejénél megkezdjük a kerítést, s a Miatyánkot mondjuk. Mikor a lábához érünk, akkor az Üdvözlégý Máriát; újra vissza a fejhez, akkor a Hiszekegyet, s akkor mondjuk, hogy »Menj ki én lelkem a testből, vezessenek a szent angyalok a Mennyországba, a Jóisten kezibe / az Úrjézus karjaiba, szabadítsanak meg a Sátántól, hogy ne hághasson meg.« S így háromszor végigmenyünk a haldoklón, körülötte. Lassan, csak úgy, epe, hogy mozgunk, ahogy fordul az óra mánusa.¹² A haldokló utolsó perceiben azért kell imádkozni, met a Sátán a legjobban akkor dolgozik. Alig várja, hogy a lelket elkapja. Met ő avval gazdagabb, ő azt viszi, s örvend neki. (...) A megkerítéssel nekünk segitenünk kell a haldokló lelkét, hogy az Úrjézus karjaiba jusson.”¹³

12 A Magyar Néprajzi Lexikon egy adott központ körüli rituális mozgásra a *bekerítés, körüljárás* szavakat jegyzi „valamely hely, személy, tárgy mágikus védelme, a gonosztól való elzárása céljából”, de a halottal kapcsolatban csak a „hantolt sírt” jelöli. Vö. MNL 1. köt. 1977.; 3. köt. 1980.

13 Itt jegyzem meg, hogy Szentdomokoson a végvacsorát (máshol virrasztó) azzal az üzenettel szervezik, mint a kalákát: felkérlik a megcélzott személyt, „hogy imájával segítse fel az elhunyt családját”, aztán „köszönjük, hogy imájával felsegítette az elhunyt családját”.

A megkerítő rítusok több változatának és a hozzá fűzött értelmezések ismeretében Csíkszentdomokoson a lélekértelmezés magas fokát vélem felfedezni: a domokosi ember lelke valós emberként viselkedő lélek. Elvont lény és mégis képes beszélni, kommunikálni az előtte elhunytak lelkeivel, megszólítja őket; a koporsójába két gyertyapálcát tesznek, hogy avval gürcölje át magát a Jordán vizén. Tudja, hogy ott is csak magára számíthat, nem igényel és nem fizet a lelket szállító ladikosnak, mint pl. a görögök vagy rómaiak lelkei. Arra a következtetésre jutottam, hogy a székely–magyar kétszer temeti halottját: külön a lelket még ittlétében, és külön a testet kihűlt állapotában.¹⁴

Az említett sorsforduló rítusok alapmotívuma a kör, mely mindháromban jelen van vélt mágikus erejének köszönhetően. Valamennyi esetben – a gyermekkel megkerülni az útszéli keresztet, az oltárt, az otthoni asztalt, a menyasszonnyal az oltárt, a haldokló embert gyertyalánggal megkeríteni – az érintettek védelmét, együvé tartozásának szándékát, az oda tartozás vágyát kívánja mágikusan elérni, illetve a közösségi szétszóródást megelőzni. Külön megjegyzem ezen rítusok egyediségét az általuk hordozott üzenet korszerűsége tekintetében is.¹⁵

A magzatvédelem kultúrköréből kiemelkedőnek tekintem azt a tapasztalati tudást, mely szerint az anya mind az öt érzékszerve által kommunikál a magzattal. Ennek megfelelően vigyáznia kell a látására, hallására, tapintására, ízlelésére, szaglására (lásd a megkívánást). Eme mágikus szempontú felfedezésre az orvostudomány a múlt század hatvanas éveiben jött rá Amerikában, és *prenatális tudománynak* nevezte.¹⁶ Ebbe a körbe sorolandó még: az otthoni szülés gyakorlata, a szülési módok változatossága a kórházi szülések egyedi változatával szemben; a könnyű szülés feltalálása az orvostudomány előtt; a szülési fájdalmak okozta balesetek (nyelv elharapása, fogazat roncsolása) megelőzése; az újszülött tejének, álmának biztosítása (gyógymódok); a megigézés (népbetegség) megelőzése, gyógyítása; a gyermekágyas szülés utáni gondozása; a parasztbábák esküje a falu vezetősége előtt

14 Bővebben Balázs Lajos 2006. 123–128.; uő. *Menj ki én lelkem a testből*. Csíkszereda, 2015, Pallas–Akadémia Könyvkiadó, 62–68.

15 Vö. Jaffé, Aniela: A kör szimbólikája. In C. G. Jung: *Az ember és szimbólumai*. H. n. 1993, Göncöl Kiadó, 240–251.

16 Bővebben: Andrek Andrea: A kompetens magzat. In *A megtermékenyítéstől a társadalomig*. Budapest, 1997, 9–21.

*Az agos gyermek gyógyítása
(Léstyán Csaba illusztrációja)*

(7 évvel korábban, mint azt Mária Terézia császárnő elrendelte 1770-ben: „Bábaságának hivataljára esküszik a falu bábája”); az agos (holdfogytára született) gyermek¹⁷ gyógyítása stb.

A házasságkötés számos mágikus rítusa, hiedelme – például: Deusz pálinka + kalács, kontylé + kalács, alamizsna (tor) elfogyasztása a lakodalmazó, ill. gyászolók által – a honfoglalás előtti korokból, Kr. e. századokból származik. Ezek a keleti népek szövetségkötési rítusainak maradványai¹⁸, közülük többnek eredője az a mágikus hiedelem, hogy az együtt elfogyasztott étkek és italok – kenyér (vér) vagy bor – az elfogyasztók között bensőséges szövetséget, kötődést hoznak létre (eme

17 Az agos gyermek gyógyítása: holdfogyatkozásra született gyermek ritka betegsége: testben fogy, mint a Hold. Gyógyítása kozmikus manipulációval történik. Kenyér-sütésre időztik. A babát a bevetőlapátra kötözi az édesanyja, és mímeli a tűzbe vetés mozdulatát. A kemence mögül előjön a közreműködő asszony, aki azt kérdezi „Mit sütsz asszony?” Válasz: „Agost!” Ezt megismételik 3-szor, majd a kenyerek bevetése után egy kenyértésztaból formázott lyukas perecet is bevetnek. Ha megsült, háromszor átbújtatják rajta a babát, majd a kihűlt perecet felhúzzák a kutya nyakába, és kikergetik a kapun, mondván: „Vidd el a leánykáról (gyermek-ről) a betegséget!” Este, amikor feljön a telihold (időztítés!) a két asszony háromszor feldobja a gyermeket a hold felé, mondván „Üreset kaptunk, telit várunk.” Holdfogytára fogyott, teliholdra visszaépült. (Megj. Erre is találtam esetet: a karcfalvi orvos lemondott róla, a fenti mágikus, dramatikus, 24 órás művelettel visszahozták az életnek a gyermeket. 1942. febr. 28-án született, személyesen is megismerkedtem vele.)

18 Ezekről több változatot is lehet találni Hansgerd Göckenjan Eskü és szerződés az altaji népeknél című tanulmányában. In *Honfoglalás és néprajz*. Budapest, 1997, Balassi Kiadó, 333–345.

*A két násznép szövetségkötése itallal, kaláccsal
(Balázs Lajos felvétele)*

hiedelem felismerhető a hét vezér vérszerződésében és Jézus utolsó vacsorájában is).

A példák sora folytatható. Úgy gondolom, hogy valamennyi (élő szóban, cselekvésben megfogalmazott) „alapítólevélnek” is tekinthető, mely egyértelművé teszi, hogy a csíkszentdomokosi sorsfordulók szokáskultúrája különös értékű variánsa a székely-magyar egyetemes szokáskultúrájának tartalmi, formai értelemben egyaránt. Én nem tettem mást, mint az a földműves, akinek ekéje évtizedeken át végzett mélyszántásai alkalmával egy nagy aranykincset fordított ki a földből, és kötelességének érezte beadni a kincstárba.

VÁLOGATÁS A MAGYARSÁGTUDOMÁNYOK MŰVELŐINEK SZAKMAI ÉRTÉKELÉSEIBŐL

„Három vastag könyv Csíkszentdomokos lakodalmi, temetkezési és születési szokásrendjéről: nem túlzás, hogy e trilógiának nincs párja a magyar nyelvterületen. [...] Sokunk számára mutatja meg példaszerűen, mire is képes a néprajz a hagyományos és a modern világban” (Mohay Tamás, professzor, az MNT főtítkára, 2008)

„Úgy tudom: egyetlen romániai néprajzkutató sem dolgozott annyi ideig ugyanazon a terepen, senkinek sincs annyi adata ugyanarról a faluról, senki nem ismeri olyan mélységben a vizsgált közösséget, mint ő. Senkinek sem sikerült, akár különböző közösségekben is, az emberélet három nagy fordulójáról monográfiát írni. A szakmabeliek véleménye egyöntetű: az, amit tett, módszertani nívó, hiszen az általa végzett nagyon alapos feldolgozás, a mélyfúrás hozhatott csak újat az átmeneti rítusok kutatásában. Különleges figyelme, érzékenysége, invenciozitása, terepismerete, kitartása segített mindebben. Munkája nyomán írott formát kapott a felfedezés: mennyiben sajátosan helyi, mennyiben általánosan magyar és mennyiben egyetemesen emberi a csíkszentdomokosi társadalom életének nagy fordulói: a születés, a szerelem, a halál.” (Dr. Gagyí József professzor, Marosvásárhely, 2003)

„Az emberi élet három nagy „szükségéről” nem ismerek hasonló teljességű monográfiát a magyar nyelvű szakirodalomban.” (Paládi-Kovács Attila, akadémikus, Budapest, 2008)

Tömörítve: ezekre az érvekre és értékekre, szokásokra, rítusokra – térben és időben nagyon távoli, ám a 21. században is meghatározó és hatni képes kultúrelemekre alapoztam felelős lépésemet: bátorkodtam felterjeszteni az Erdélyi Magyar Értéktárba a csíkszentdomokosi sorsforduló szokáskultúráját.

A biztató szavak után – néprajzkutatóként – az elismerés és dicséret szavaival illetem Csíkszentdomokos népét önrendelkező, történelmi mélységű sorsforduló szokáskultúrájának – *a születés, családalapítás, elmúlás és temetkezés rítusainak* – kimunkálásáért, megőrzéséért és gyermekszerepéért. Ezekkel az erényekkel évszázadok óta éltette, táplálta a közösségi identitás, folytonosság, a mindenáron fennmaradás, összetartozás eszményét, akaratát; gyarapítván a székely-magyar, az egyetemes népi kultúra örökségét tartalmi és formai egyediségében és sokszínűségében egyaránt.